

GENEL VERGİ TEORİSİ

Konu Başlığı: Genel Vergi Teorisine Giriş

Kavramlar: Vergi, Verginin Nitelikleri, Verginin İşlevleri, Verginin Tarihçesi

Kavramlara İlişkin Açıklamalar:

Genel Olarak:

Kamu maliyesi içinde vergilemenin tarihsel gelişimini, vergilendirmenin meşruluğunu ortaya koymaya çalışan düşünceleri, vergilendirmenin amaçlarını, verginin temel unsurlarını, vergileme ilkelerini, vergi tekniğini ve vergi tasnifleri ile bu tasnifler kapsamında gündeme gelen vergi türlerini inceleyen bir alandır.

Vergi: Vergi tüm toplumlarda karşılaşılan bir toplumsal gerçeklik ve olgudur.

Bir cebri kamu geliri türü olarak vergi kavramı ile devletin bireyler ve topluluklarına yüklediği bir ekonomik ödev ve yükümlülük veya bireyler ve topluluklarından oluşan özel ekonomiden devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinden oluşan kamu ekonomisine yapılan bir kaynak aktarımı olarak ifade edilir.

Verginin Nitelikleri: Vergilendirme hukuki cebir altında yapılmakta ve herhangi somut bir karşılığı da bulunmamaktadır. Bu durumdan hareketle verginin iki temel niteliği şu şekilde belirlenebilir:

Vergi kavramının en temel niteliği cebri-zorunlu bir ödenti olmasıdır. Bu husus vergiyi iradi kamu gelirlerinden ayırır. Devlet, mali egemenliğine dayanarak vergi yükümlülüğünü tek taraflı olarak getirir. Cebri (zorunlu) bir ödeme olan vergi hukuki cebir altında tahsil edilir. Bir başka deyişle kanunla konulmuş olan verginin ödenmemesi durumunda kamu gücü kullanılarak zorla tahsili yoluna gidilmekte ve bazı müeyyideler de gündeme gelmektedir.

Vergi kavramının diğer temel niteliği ise karşılıksız bir ödenti olmasıdır. Devlet ödenen vergiler karşılığında kişiye yönelik somut bir hizmet sunmak zorunda değildir. Devlet topladığı vergileri tüm ülke düzeyinde kamu hizmeti sunmak için kullanır. Bu husus ise vergileri diğer cebri kamu gelirlerinden ayırır.

Verginin İşlevleri: Vergiler ile yapılan kaynak aktarımının temel işlevi topluma kamu hizmeti sunmak zorunda olan devlet ve diğer kamu tüzel kişilere bu iş için gereksinim duydukları mali kaynakları temin etmektir. Vergiler ve diğer kamu gelirlerini kullanarak devlet ve diğer kamu tüzel kişileri topluma yönelik kamusal mal ve hizmet üretimini gerçekleştirirler. Kamu gelirleri içinde en büyük paya vergi gelirleri sahiptir. Bu oran sanayileşmiş toplumlarda %100'e dahi ulaşabilmektedir.

Devlet, kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacı dışında diğer bazı fonksiyonları da vergilere yükleyebilir. Toplumdaki gelir dağılımının kontrolü ve düzenlenmesi, piyasada fiyat istikrarının sağlanması gibi fonksiyonlar bu bağlamda yer alır.

Verginin Tarihçesi: Vergi tarihsel bir olgudur. Tarihte tüm çağlar ve toplumlarda vergilere rastlanmıştır. Eski Mısır'da, Yunan'da, Roma'da da vergiler mevcut olup uygulanmıştır. Vergilerin tarihi insanlık tarihiyle paralellik gösterir. Nerede bir yöneten yönetilen ilişkisi söz konusu olmuş ise orada vergilere rastlanmıştır. İnsanlar bir toplumun üyesi olmak ve bir yönetim altında bulunmak zorundadırlar. Yönetenler ise üstlendikleri işlevleri yerine getirmek için paraya gereksinim duyarlar. Bu parayı ise yönetilenlerden alırlar.

İlk vergiler şehir kapılarında alınan gümrük vergileri ile pazardaki satışlar üzerinden alınan tüketim vergileri biçiminde olmuştur. Zaman içinde verginin önemi, tanımı, işlevi değişmiştir.

Vergi ilk çağlarda yönetilenin yönetene yaptığı zorunlu bir ödeme biçimindeydi. İnsanlar ve toprak için yönetene vergi ödenirdi. Toprak vergisi savaşta mağlup olanların galiplere ödedikleri paralardı. Roma'da vergi haraç anlamına gelirdi.

Orta çağda vergi bu zorunlu niteliğini kaybederek ihtiyari ödemeler biçimini aldı. Yardım, bağış, hayır, hediye adları altında yapıldı. Bu dönemde vergi için farklı kavramlar kullanılmış olsa da bunların tümü aynı anlamı taşımıştır. Bu terimlerin tümü "yardım, lütuf" anlamına gelmiştir. Vergi, orta çağda, feodalite döneminde gönüllü ödeme niteliğindedi. Ancak bu dönemde vergilerden daha çok kralların kendi mülk gelirleri önemliydi. Yönetenin mülk gelirleri gereksinimlerini karşılamaya yettiğinden vergi ihtiyari bir ödeme niteliğinde idi. Feodal beyi tebaasına himayesini lütfederdi. Tebaa da bunun karşılığında beye hediye yardım niteliğinde birtakım ödemelerde bulunurdu. Ancak bu ihtiyari-gönüllü bir ödemeydi. Vergi toplamak geleneklere göre yapılır ve kral tebaanın ileri gelenlerinin rızasını alırdı.

Ancak bir süre sonra mülk gelirleri yönetimin giderlerini karşılamaya yetmeyince yakın çağ ve yeni çağda kral kendi otoritesine dayanarak halka danışmadan vergi toplamaya başladı böylece vergi zorunlu bir ödemeye dönüştü. Fransızca impot-vergi, imposition-vergi koyma kelimeleri bu zorunluluğu anlatır.

Osmanlı Devleti de tüm Türk ve İslam devletleri gibi egemenliğin bir göstergesi olarak vergiye büyük önem vermiştir.

Osmanlı Devleti'nde devlet yapısı ve hukukuna paralel olarak vergilendirmede iki ayrı biçimde gerçekleştirilmiş, iki tür vergi alınmıştır; bunlar örfi vergiler ile şer'i vergilerdir.

Örfi vergiler padişahın iradesinden kaynaklanır. Pazar ve panayır yerlerinde yapılan mal ve küçükbaş hayvan satışları üzerinden alınan pazar ve ağnam bacları bu tür vergilere örnek teşkil eder.

Şer'i vergiler İslam hukuku (fıkıh) kaynaklı olup kendi içinde dörde ayrılır: Haraç, Öşür (Aşar), Zekât ve Cizye.

Haraç fethedilen ülkelerdeki toprakların yine o toprakların sahiplerinin kullanımına bırakılması karşılığında gayrimüslimlerden alınırdı.

Cizye müslüman olmayanlardan önceleri İslam devletinin kendilerine sağladığı güvenlik sonrasında ise askerlik yapmamaları karşılığı alınan zekata karşılık gelen bir vergidir.

Zekât sosyal dayanışma amaçlı bir vergidir. Bir müslümanın yıllanmış mallarının 1/40'ünü yani %2,5'ini her yıl fakirlere vermesidir. Ancak zamanla devlet hazinesine (Beyt-ül mal) giren bir vergi halini aldı. Zekâtın birçok türü vardır: toprak zekâtı, hayvan zekâtı, maden zekâtı, para zekâtı gibi.

Öşür (Aşar) Aslında orijinali toprak zekâtıdır. Sonraları farklı bir biçimde düzenlenmiştir, ayrı bir toprak mahsulleri vergisi halini almıştır. Aşar vergisi Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine de geçmiş, 1926'da kaldırılmıştır.